

Χρῆστος Γιανναράς

Ἔξι φιλοσοφικὲς
ζωγραφιῆς

ΣΥΝΟΨΗ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΩΣ ΑΥΤΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ

Ἴκαρος

Ἀνάτυπο προλόγου στή Β΄ ἔκδοση.

Ξεκίνησα ἀπὸ τῆ συνειδητοποίηση τῆς σημασίας τοῦ **ἀποφατισμοῦ**. Ἦταν τὸ κλειδί γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς διολίσθησης στὸν σχετικισμό, στὸν ἀγνωστικισμό, κλειδί γιὰ νὰ περισωθεῖ ἡ προτεραιότητα ἐμπειρικῆς ἐπαλήθευσης τῆς γνώσης. Ὅρισα τὸν ἀποφατισμό: *Εἶναι ἡ ἄρνηση νὰ ἐξαντλήσουμε τὴ γνώση στὴ διατύπωσή της. Ἄρνηση νὰ ταυτίσουμε τὴν κατανόηση τῶν σημαινόντων μὲ τὴ γνώση τῶν σημαινομένων.*

Ἄναζητήσα τὴν ἱστορικὴ ἀφετηρία τοῦ ἀποφατισμοῦ. Τὴν ἐντόπισα στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα: Ἀρχὴ σαφέστατα ἐκφρασμένη ἀπὸ τὸν Ἡρόκλειτο, αὐτονόητα προϋποτιθέμενη στὴ σύνολη ἀρχαιοελληνικὴ γραμματεία. Εἶδα τίς ἐπιπτώσεις τῆς ἀποφατικῆς ἀρχῆς στὴ γλώσσα τῆς Τέχνης, ἀρχαιοελληνικῆς καὶ ἐλληνοχριστιανικῆς («βυζαντινῆς»). Τὴν εἶδα ὡς τὸν παράγοντα ποὺ ἐνοποιεῖ τὴν ἐκφραστικὴ, τῆς χαρίζει λειτουργικὴ, γνωστοποιὸ ὁμοτροπία — ἀπὸ τὸ ἄγαλμα καὶ τὴν Εἰκόνα ὡς τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴ δραματολογία, ὡς καὶ τὴν «πολιτικὴν τέχνην».

Ὁδηγήθηκα στὸν ἐντοπισμὸ τοῦ ἐλληνικοῦ **κριτηρίου**

ἐπαλήθευσης τῆς γνώσης: στήν **κοινωνική ἐπαλήθευση** — καθ' ὅ,τι ἂν κοινωνήσωμεν ἀληθεύομεν, ἃ δὲ ἂν **ιδιάσωμεν ψευδόμεθα**. Ἡ γνώση εἶναι ἐμπειρική, ἡ ἐμπειρία ἐπαληθεύεται ὅταν κοινωνεῖται, ὁ **τρόπος** κοινωνίας τῆς ἐμπειρίας εἶναι ἡ γλώσσα. Ἡ γλώσσα λειτουργεῖ **συμβολικά**: συν-βάλλει, βάζει-μαζί, συντονίζει τίς ἀτομικὲς ἐμπειρίες, καλεῖ-προκαλεῖ σὲ μετάβαση ἀπὸ τὸ νοητικὸ σημαῖνον στὸ ἐμπειρικὸ σημαίνόμενο. Ἡ γνώση ἀληθεύει ὅταν, μέσῳ τῶν σημαϊνόντων τοῦ γλωσσικοῦ κώδικα ἢ ὅποιας ἄλλης ἐκφραστικῆς τέχνης κοινωνεῖται (**ὑπὸ πάντων μετέχεται ἐνικῶς**) ἡ ἐμπειρία γνώσης τοῦ σημαϊνομένου.

Προσδιόρισα ποιάν **ὄντολογία** προϋποθέτει στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα ἡ κοινωνική ἐπαλήθευση ὡς γνωσιο-θεωρητικὴ ἀρχή: Ἡ ἀλήθεια τῆς γνώσης συνάγεται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῆς ὑπαρξῆς. Ἡ γνώση ἀληθεύει ὅταν κοινωνεῖται, ἐπειδὴ ἡ μόνη ὑπαρκτὴ πραγματικότητα, πὸν ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἐμπειρικὰ πιστοποιεῖ ὅτι **ἀληθεύει** (δὲν μεταβάλλεται, δὲν φθείρεται, δὲν πεθαίνει), εἶναι **κοινωνούμενη**: Εἶναι ὁ «ξυνὸς (κοινὸς) λόγος», ὁ λόγος-τρόπος τῆς ὑπαρξῆς καὶ τῆς συνύπαρξῆς τῶν ὑπαρκτῶν, τῆς δεδομένης μορφῆς κάθε ὑπαρκτοῦ καὶ τῆς συνολικῆς διαμόρφωσης τῶν ὑπαρκτῶν.

Τὰ ἐπιμέρους ὑπαρκτὰ εἶναι μεταβλητά, φθαρτὰ καὶ θνητά, ἐνῶ ὁ λόγος-τρόπος τῆς ὑπαρξῆς τους (τὸ **εἶδος**, ἡ μορφή τους), ὅπως καὶ ὁ λόγος-τρόπος τῆς συνύπαρξῆς τους (ἡ ἀρμονία καὶ κοσμιότητα τῶν μεταξύ τους σχέσεων) εἶναι ἀμετάβλητες, ἀφθαρτες, ἀθάνατες σταθερές. Ἡ **λογικότητα** τῶν εἰδῶν καὶ τῶν σχέσεων (συνάφειας) τῶν ὑπαρκτῶν, ὁ «ξυνὸς (κοινὸς) λόγος», συγκροτεῖ τὸν **τρόπον τῆς τοῦ παντὸς διοικήσεως**: τὴν συμπαντικὴν κοσμιότητα (τάξη, ἀρμονία, κάλλος). Εἶναι τὸ αἰώνιο στοι-

χεῖο τῆς πραγματικότητας καὶ ὡς αἰώνιο εἶναι καὶ τὸ πραγματικὰ ὑπαρκτὸ (**τὸ ὄντως ὄν**) — ὁ λόγος-τρόπος τῆς ἀλήθειας, τὸ κριτήριό τοῦ ἀληθεύειν.

Διασάφησα τὸν ἀποφατισμὸ ὡς τὸ κύριο γνώρισμα τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γνωσιολογίας καὶ τῆ σύνδεση αὐτῆς τῆς γνωσιολογίας, τοῦ ἐμπειρικοῦ χαρακτήρα της, μὲ τὴν ὄντολογία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὁ τρόπος γιὰ νὰ διακρίνουμε τὸ σωστὸ ἀπὸ τὸ λάθος, τὴν ἔγκυρη γνώση ἀπὸ τὴν ψευδῆ γνώση, συνάγεται στὴν ἑλληνικὴ παράδοση ἀπὸ τὴν ὄντολογία: ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς ἄμεσης **σχέσης** μὲ τὸ πραγματικὰ ὑπαρκτό, τὴν ψηλάφηση τοῦ **τρόπου** τοῦ ὄντως ὄντος. Ἡ γνωσιολογία καὶ ἡ ἠθικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴν ὄντολογία τους.

Ἐδειξα ὥστόσο πῶς ὅταν ἀλλάζει ἡ ὄντολογία (ἡ κοινὴ ἐκδοχὴ τοῦ πραγματικὰ ὑπαρκτοῦ) δὲν ἀλλάζει ὅπωςδήποτε καὶ ὁ πολιτισμὸς. Ὁ πολιτισμὸς ἀλλάζει ὅπωςδήποτε ὅταν ἀλλάζει ἡ γνωσιολογία (ἡ κοινὴ ἐκδοχὴ τοῦ **τρόπου** ἐπαλήθευσης τῆς γνώσης). Μὲ τὴν ἀποδοχὴ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τοῦ χριστιανικοῦ εὐαγγελίου, τὸ πραγματικὰ ὑπαρκτὸ δὲν εἶναι πιά ἡ ἀνερμήνευτη (νομοτελειακὴ, δίκην εἰμαρμένης) λογικότητα ποὺ ἀναδείχνει τὸ σύμπαν σὲ «κόσμον»-κόσμημα ἁρμονίας καὶ κάλλους. **Τρόπος** τοῦ ὄντως ὑπαρκτοῦ εἶναι τώρα ἡ ἐλευθερία τῆς ὑπαρξης ἀπὸ κάθε προκαθορισμὸ, ἀπὸ κάθε ἀναγκαιότητα δεδομένου λόγου-τρόπου φύσεως ἢ οὐσίας.

Ἡ ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ (τρόπου τοῦ ἀληθεύειν, τρόπου τῆς Τέχνης, τρόπου τῆς πολιτικῆς, τρόπου ἱεράρχησης τῶν ἀναγκῶν) ἐξασφαλίζεται μὲ τὴ συνέχιση τῆς πιστότητας στὴν ἀποφατικὴ γνωσιολογία, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸ τῶν Ἑλλήνων ἀλλάζει ἡ ὄντολογία, δηλαδὴ ἡ νοηματοδότηση τῆς ὑπαρξης καὶ τῆς πράξης. Κατέθεσα (ὡς πρόταση

ἐρμηνευτική, ὑποκείμενη σὲ ἐπαλήθευση ἢ διάφευση) τὴν πιστοποίηση τοῦ ἐνιαίου χαρακτήρα (χάρη στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀποφατισμοῦ) τῆς γνωσιοθεωρίας τῶν Ἑλλήνων, σὲ μιὰ ἱστορικὴ διάρκεια ἀπὸ τὸν Ἡρόκλειτο ὡς τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ — διάρκεια καὶ συνέχεια ἐνοείδειας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ κατάθεσή μου εἶναι ὅπωςδήποτε ἀσύμπτωτη μὲ τὴν ἀξιωματικὴ βεβαιότητα ποὺ παρήγαγε, ἤδη ἀπὸ τὸν σκοτεινὸ τῆς Μεσαίωνα, ἡ Δύση: Ὅτι στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα γεννήθηκε ἡ ἀτομοκεντρικὴ νοησιαρχία, ποὺ θαυμαστὰ τὴν συνέχισε καὶ τὴν ἀξιοποίησε ἡ Μετα-Ρωμαϊκὴ Δύση. (Συγγέουν ὡς σήμερα οἱ Δυτικοὶ τὸν ὀρθολογισμό, δηλαδή τὴ λογικὴ μέθοδο, τὶς προϋποθέσεις τοῦ ὀρθῶς διανοεῖσθαι ποὺ ἔχει στόχο τὸ ὀρθῶς κοινωνεῖν, τὸν συγγέουν μὲ τὴν ἀτομοκεντρικὴ νοησιαρχία: τὸν πρωτογονισμό τῆς ἀνάγκης γιὰ «νοητὰ εἶδωλα», γιὰ θεωράκιση τοῦ ἐγὼ μὲ «ἀντικειμενικὲς» βεβαιότητες ἀτομικῆς νοητικῆς σύλληψης.)

Ἡ ἀτομοκεντρικὴ γνωσιολογία παράγει στὴ Μετα-Ρωμαϊκὴ Δύση (*The Barbarian West*) ἕναν πολιτισμὸ μὲ ἀντεστραμμένους τοὺς ἑλληνικοὺς ὅρους — παράγει τρόπους τῆς Τέχνης, τρόπους τῆς πολιτικῆς, τρόπους ἱεράρχησης τῶν ἀναγκῶν, στοὺς ἀντίποδες τῶν ἑλληνικῶν. Ἀναπότρεπτα ἡ ἀτομοκεντρικὴ γνωσιολογία ἀλλοιώνει στὴ Δύση καὶ τὴν ὄντολογία τοῦ χριστιανικοῦ εὐ-αγγελίου, ξαναγυρίζει στὴν «πενία τοῦ ἰουδαϊκοῦ μονοθεϊσμοῦ», στὴν ἐκδοχὴ τῶν ὑποστάσεων ὡς «ἐσωτερικῶν σχέσεων» τῆς οὐσίας — στὸ *Filioque*.

Στὸν Heidegger συνάντησα τὴ συνεπέστερη ἀνατροπὴ τῆς νοησιαρχικῆς πρόσβασης στὸν ὄντολογικὸ προβληματισμὸ — πρόσβασης ποὺ κυριάρχησε στὴ Δύση, ἀπὸ τὸν Αἰγουστίνου ὡς καὶ τὸν Hegel, τουλάχιστον. Κα-

τέδειξε ο Heidegger τὰ ὄντολογικά ἀδιέξοδα τῆς νοησιαρχίας παραμένοντας ἐγκλωβισμένος στὸν γνωστικὸ ἀτομοκεντρισμὸ πὺλ τὴν γέννησε. Δὲν διέκρινε ποτέ, παρὰ τὴν ἐκπληκτικὴ ἑλληνομάθειά του (ὅπως ἄλλωστε καὶ τόσοι ἄλλοι κορυφαῖοι Ἑλλημιστὲς στὴ Δύση), τὴν ἑλληνικὴ ἐμμονὴ στὸν ἀποφατισμὸ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔντιμη δική του ἐμμονὴ στὴν ἄρνηση τῶν «νοητῶν εἰδώλων» τὸν ὀδήγησε σὲ συνεπὴ ἀγνωστικισμό, σὲ ἐπαλήθευση τῆς ὀριστικῆς **ἀγνωσίας** μέσῳ τῆς **ἀπουσίας** ὡς ὑπαρκτικῆς ἐμπειρίας, μὲ κατάληξη τὸν μηδενισμό κάθε «νοήματος» τοῦ ὑπάρχειν.

Ἄλλὰ ἡ φιλοσοφικὰ συνεπὴς μηδενιστικὴ ὄντολογία τοῦ Heidegger ἦταν γιὰ μένα μιὰ γόνιμη πρόκληση. Ἄν ἡ νοησιαρχία τῶν θεολόγων-φιλοσόφων τῆς Δύσης ὀδήγησε ἀναπόφευκτα στὸν μηδενισμό, στὸν «θάνατο τοῦ Θεοῦ» πὺλ ὀξυδεορκέστατα διέγνωσε ὁ Nietzsche, ὁ ἑλληνικὸς ἀποφατισμὸς θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ ὀδηγήσει σὲ μιὰ συνεπὴ φιλοσοφικὰ καὶ ἐμπειρικὰ προσβάσιμη ὄντολογία μὲ βάση τὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας; Ἡ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας δὲν συστηματοποιήθηκε ποτέ σὲ φιλοσοφικὰ συνεπὴ πρόταση ὄντολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ ὑπαρκτοῦ — ἴσως ἡ ἐπίγνωση τοῦ κινδύνου διολίσθησης στὴν εἰδωλοποιητικὴ νοησιαρχία νὰ λειτούργησε ἀποτρεπτικά. Ὅμως κομίζει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία μιὰ ὄντολογικὴ ὀπτική, συγκεκριμένη πρόταση **νοήματος** τῆς ὑπαρξης καὶ τῶν ὑπαρκτῶν.

Ἀναζητώντας τὴν παραλληλία (ἢ μεθοδικὴ ἀναλογία) μὲ τοὺς ὄρους **Εἶναι** (Sein) καὶ **Χρόνος** (Zeit) πὺλ συγκεφαλαίωσαν τὴ μηδενιστικὴ ὄντολογία τοῦ Heidegger — ἢ μὲ τοὺς ὄρους **Εἶναι** (Être) καὶ **Μηδὲν** (Néant) τῆς ἀντίστοιχης προσπάθειας τοῦ Sartre — ἡ μελέτη ἀντιπροσωπευτικῶν κειμένων μαρτυρίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμ-

πειρίας με ὀδήγησε στοὺς ὅρους **Πρόσωπο** καὶ **Ἔρωσ**:
 Νὰ τοὺς κατανοήσω ὡς κλειδιὰ ἢ συγκεφαλαιώσεις τῆς
 ὄντολογίας πὸν θὰ μπορούσε νὰ συναχθεῖ ἀπὸ τὴν ὀπτική
 τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. Νὰ συναχθεῖ καὶ νὰ συν-
 ταχθεῖ ὄντολογικὴ πρόταση με τὴ μεθοδολογικὴ ἀυστη-
 ρότητα καὶ συνέπεια τοῦ χαϊντεργκεριανοῦ ἐγχειρήματος
 — συνέπεια ὡς πρὸς τὴν κάλυψη κάθε πτυχῆς τοῦ ὄντο-
 λογικοῦ ἐρωτήματος καὶ ἀυστηρότητα ὡς πρὸς τὴν ἐμμο-
 νή στὴ γνωσιοθεωρητικὴ ἀρχὴ «κοινωνικῆς ἐπαλήθευ-
 σης» τῶν ἀπαντητικῶν προτάσεων, ἀρχὴ ἐμπειρισμοῦ.

Τὸ **πρόσωπο** δηλώνει τὴν ἔλλογη αὐτοσυνείδητη ὑ-
 παρκτικὴ ὑπόσταση τῆς ἐλευθερίας — ἐλευθερίας ἀπὸ
 κάθε ἀναγκαιότητα τῆς ὑπαρξῆς: ὀριστικὸ προκαθορι-
 σμὸ, προϋπάρχοντα λόγο-τρόπο οὐσίας ἢ φύσεως. Ἡ
 μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας παραπέμπει
 σὲ Αἰτιώδη Ἀρχὴ τοῦ ὑπαρκτοῦ **προσωπικῆ**, δηλαδή
 ἐλεύθερη ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα νὰ ὑπάρχει, ἐλεύθερη
 ἀπὸ προκαθορισμὸ θεότητας — προκαθορισμὸ νὰ ὑπάρ-
 χει με τὸν τρόπο μιᾶς δεδομένης θείας φύσης ἢ οὐσίας.
 Ἡ μαρτυρία παραπέμπει στὴν ἐμπειρία τῆς παρουσίας
 συγκεκριμένου ἱστορικοῦ προσώπου, Ἰησοῦ τοῦ ἀπὸ Να-
 ζαρέτ, πὸν ἡ ἐλευθερία του ἀπὸ τοὺς ὑπαρκτικούς περιο-
 ρισμοὺς τῆς ἀνθρώπινης φύσης (βεβαιωμένη ἀπὸ πλῆθος
 κοινὰ πιστοποιημένων «σημείων» τῆς βιοτῆς του) ὑπεμ-
 φαίνει τὴν ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ θεότητά του: τὴν
 ἐλευθερία τῆς ἀγάπης του πὸν ταυτίζεται με τὸν τρόπο
 τῆς ὑπαρξῆς του καὶ κάνει δυνατὴ τὴν ἐνανθρώπησή του,
 χωρὶς τροπὴ ἢ ἀλλοίωση τοῦ **Εἶναι** του.

Ἡ ἀγάπη, ὡς αἰτιώδης ἀρχὴ τοῦ ὑπαρκτοῦ, δὲν εἶναι
 ἰδίωμα συμπεριφορᾶς, εἶναι **τρόπος** ὑπάρξεως. Καὶ αὐ-
 τὸς ὁ **τρόπος** πὸν εἶναι θελημένος καὶ ὄχι δεδομένος, ὄχι
 ἀναγκαστικός, ἡ ὑπαρξὴ ὡς αὐτοαἰτία, δηλώνεται, στὴ

σχετικότητα τοῦ γλωσσικοῦ μας κώδικα, μὲ τρία ὀνόματα: **Πατήρ, Υἱός, Πνεῦμα**. Καὶ τὰ τρία δηλώνουν τὴν ὑπαρξὴ ὄχι ὡς ἀτομικότητα ἀλλὰ ὡς **σχέση**, δηλώνουν τὴν Αἰτιώδη Ἀρχὴ τοῦ ὑπάρχειν ὡς ἀγαπητικῆ-ἐρωτικῆ ὑπαρκτικῆ κοινωνία τριῶν **προσώπων**.

Ἡ ἀγάπη ποὺ δὲν εἶναι τρόπος ἀτομικῆς συμπεριφορᾶς ἀλλὰ τρόπος ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας, τρόπος νὰ πραγματώνεται ἢ ὑπαρξὴ κοινωνούμενη, δηλώνεται ἀκριβέστερα μὲ τὴ λέξη **ἔρωσ**. Ὁ ἔρωσ διασώζει τὸν **ἐκ-στατικό** χαρακτήρα τῆς ἀγάπης, τὴν ἐκ-στασιὴ στὴν πρωταρχικῆ της σημασίᾳ (ἀπὸ τὸ ἐξ-ίσταμαι, ἔξω-ἴσταμαι, βγαίνω ἀπὸ τὸ ἐγώ μου, ἐλευθερώνομαι ἀπὸ τὴς ἀναγκαιότητες ποὺ καθορίζουν τὴ φυσικὴ μου ἀτομικότητα).

Μὲ τοὺς ὅρους **Πρόσωπο** καὶ **Ἔρωσ** συγκρότησα μιὰ πρόταση συνεποῦς καὶ μεθοδικῆς ἀπάντησης στὸ ὄντολογικὸ ἐρώτημα, πρόταση προσωποκεντρικῆς ὄντολογίας, **ὄντολογίας τοῦ προσώπου**. Γινόταν ἀμέσως φανερὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ὄντολογία, βασισμένη στὸν ἐμπειρικὸ ρεαλισμὸ τοῦ ἀποφατισμοῦ, ἀπαντοῦσε καὶ σὲ ἓνα δεῦτερο βασικό, ἀλλὰ ἀδιέξοδο αἴτημα τῆς φιλοσοφικῆς ἀναζήτησης: στὸ αἴτημα κριτικῆς ἐπαλήθευσης τῶν ὄντολογικῶν προτάσεων. Ὁ Kant ἀπέκλεισε τὸ ἐνδεχόμενον κριτικῆς (ἐμπειρικᾶ ἐπαληθεύσιμης) πρόσβασης στὴν ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα καθεαυτὴν, ἀπέκλεισε μιὰ κριτικὰ ἐπαληθεύσιμη ἀπάντηση στὸ ὄντολογικὸ ἐρώτημα. Οἱ φιλοσοφικὲς «μεταφυσικὲς» ἢ ἀπόλυτες ἀλήθειες, εἶπε, προκύπτουν ἀπὸ ἀναλυτικὸς καὶ ἀναγωγικοὺς συλλογισμοὺς καὶ συνιστοῦν «συνθετικὲς κρίσεις», δηλαδὴ λογικὲς δυνατότητες, ὄχι πραγματικότητες. Λειτουργοῦν οἱ συνθετικὲς κρίσεις ὡς παράγωγα τῆς ἀτομικῆς διάνοιας καὶ νομιμοποιοῦνται μὲ τὴν ἐμπειρικὴ ἐπαλήθευση μόνον στὸ πεδίο τῆς φυσικῆς ἢ μέσῳ τῆς

χρηστικῆς ἀναγκαιότητας στὰ μαθηματικά καὶ στὴν Ἡθική — ποτὲ στὴ δῆλωση τῆς ὑπαρκτικῆς πραγματικότητας καθεαυτῆν.

Στὰ βιβλία **Προτάσεις Κριτικῆς Ὀντολογίας** καὶ **Ὀντολογία τῆς Σχέσης** ἐπιχείρησα νὰ καταδείξω ὅτι ὁ ἀποκλεισμός πὸν ἔθεσε ὁ Kant αἴρεται στὴν περίπτωσι τῆς ὄντολογίας τοῦ προσώπου, τῆς ἐρωτικῆς πραγμάτωσης καὶ γνώσης τοῦ προσώπου. Τὸ ὄντολογικὸ περιεχόμενο τῆς ἔννοιας **σχέση** (ἢ σχέση ὡς τρόπος ὑπαρξης καὶ τρόπος γνώσης) εἶναι ἡ μοναδικὴ δυνατότητα νὰ συγκροτηθεῖ μιὰ συνεπῆς κριτικὴ ὄντολογία, μὲ ἀποκλεισμό τῶν *a priori* ἀναγωγῶν καὶ μὲ ἐμπειρικὰ ἐπαληθεύσιμη (κοινωνούμενη) γνωστικὴ πρόσβασι στὴν ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα καθεαυτῆν.

Νομίζω ὅτι ὑπέμνησα μὲ τὴν ὄντολογία τοῦ προσώπου ὅτι τόσο ἡ **φύση** ὅσο καὶ ἡ **ὑπόστασι** εἶναι λέξεις πὸν δηλώνουν **τρόπο** τῆς ὑπαρξης: τὸν τρόπο μιᾶς ὁμοείδειας (τῶν ὑπαρκτῶν πὸν ἔχουν κοινὸ τὸ εἶδος) καὶ τὸν τρόπο τῆς ἑτερότητας (μορφικῆς μόνο ἢ καὶ ὑπαρκτικῆς) κάθε ἐπιμέρους ὑποστατικῆς πραγμάτωσης τοῦ κοινοῦ εἶδους.

Ὁ **τρόπος** ἐνεργεῖται ὑπαρκτικὰ ὡς φύσι καὶ ὡς ὑπόστασι, εἶναι μιὰ ἐνεργοῦμενη πραγματικότητα. Καὶ κάθε ἐνέργημα εἶναι **λόγος**-φανέρωσι τῆς φύσης καὶ τῆς ὑπόστασης. Αὐτὴ ἡ διάκρισι εἶναι δεδομένη καὶ συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενη στὴ γραμματεία πὸν καταγράφει τὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. Ἐδειξα ὅτι ἡ διάκρισι τῆς φύσης καὶ τῆς ὑπόστασης ἀπὸ τὴς **ἐνέργειες** τῆς φύσης πὸν πραγματώνουν καὶ φανερώνουν τὴν ὑπόστασι, μπορεῖ νὰ θεμελιώσι καὶ μιὰν ὄντολογία τῆς **Τέχνης**: Νὰ ἀπαντήσι στὸ ἐρώτημα, πῶς καὶ γιατί τὸ ἔργο τῆς **Τέχνης** εἶναι λόγος ἀποκαλυπτικὸς τῆς προσω-

πικῆς (ὑποστατικῆς) ἑτερότητας τοῦ καλλιτέχνη, ἄμεση ἐμπειρική δυνατότητα **σχέσης**, δηλαδή γνωστικῆς ψηλάφησης τοῦ μοναδικοῦ, ἀνόμοιου καὶ ἀνεπανάληπτου χαρακτήρα τῆς ὕπαρξής του.

Μὲ τίς συντομογραφικὲς αὐτὲς ἐπισημάνσεις ὀριοθετεῖται, τουλάχιστον κατὰ πρόθεση, ἡ ὀφειλόμενη στὸν ἀναγνώστη αἰτιολόγηση τοῦ καβαφικοῦ ὑπότιτλου στὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον («ἐκόμισα εἰς τὴν Τέχνην»). Ἐλπίζω πληρέστερη αἰτιολόγηση νὰ συναγάγει ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου.

X. Γ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ

T.: 210 3225152 • F.: 210 3235262 • www.ikarosbooks.gr • info@ikarosbooks.gr